

CZU: 34.03: 347.99

IMPLICAȚII TEORETICE ȘI PRAGMATICE PRIVITOARE LA INCRIMINAREA FAPTELOR DE NEEEXECUTARE A HOTĂRĂRII INSTANȚEI DE JUDECATĂ

Igor HLOPEȚCHI

Universitatea de Stat din Moldova
Uniunea Avocaților din Republica Moldova

Una dintre obligațiile pozitive ale Republicii Moldova, asumate prin Hotărârea Parlamentului nr.1298-XIII din 24.07.1997 privind ratificarea Convenției pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, precum și a protocoalelor adiționale la această Convenție, se rezumă, *inter alia*, la necesitatea asigurării dreptului la un proces echitabil, recunoscut de art.6 din Convenție. Conceptul de proces echitabil acoperă raporturile juridice legate de executarea hotărârii instanței de judecată, iar Republica Moldova, în calitate de garant al statului de drept, intervine prin mijloace de reacție juridico-penale în aceste relații sociale, ceea ce reprezintă chintesența politicii penale autohtone și a prezentului studiu.

Cuvinte-cheie: politică penală, Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, neexecutarea hotărârii instanței de judecată, executare tardivă, dreptul la un proces echitabil, eficiența mijloacelor extrapenale de intervenție a statului.

THEORETICAL AND PRAGMATIC IMPLICATIONS ABOUT NON-ENFORCEMENT OF COURT DECISIONS

The execution of court decisions is an obligation of the Republic of Moldova, assumed by Parliament Decision no.1298-XIII of 24.07.1997 about ratification the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and its additional protocols. The Convention protecting the right to a fair trial, guaranteed by art. 6. The concept of fair trial, signify all *judicial* proceedings related to enforcement execution, but the Republic of Moldova as guarantor of the rule of law, intervenes by means of criminal-law response in these social relations, and this representing the quintessence of state criminal policy and of this study.

Keywords: criminal policy, Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, non-enforcement execution, delayed enforcement, right to a fair trial, efficiency of state law intervention.

Introducere

Potrivit Curții Europene a Drepturilor Omului, executarea hotărârilor judecătorești trebuie privită ca o parte integrantă a procesului judiciar. Astfel, orice neexecutare intenționată sau eschivare de la executarea unei hotărâri judecătorești, ori împiedicarea executării acesteia, este calificată drept o violare a art.6, §1 din Convenție, combinată cu violarea art.1 din Protocolul adițional la Convenție.

În același context, jurisprudența Curții de la Strasbourg opinează că procedura de executare a hotărârilor judecătorești este o fază importantă a procesului civil; or, neexecutarea efectivă a hotărârilor judecătorești face actul de justiție iluzoriu. Valorificând jurisprudența sa anterioară, Curtea a accentuat în repetate rânduri că, atunci când se refuză sau se omite executarea unei hotărâri judecătorești ori se întârzie executarea acesteia (sublinierea ne aparține – *n.a.*), garanțiile art.6 CEDO de care a beneficiat justițiabilul în fața instanțelor judecătorești își pierd orice rațiune de a fi (*a se vedea Șandor vs România, hotărârea din 25.11.2005* [1]; *Hornsby vs Grecia, hotărârea din 19.03.1997* [2]). Nu doar neexecutarea unor hotărâri judecătorești definitive, ci și amânarea momentului la care ea își produce efectele, poate face dreptul la un proces echitabil inoperant și iluzoriu în detrimentul uneia dintre părți (Recomandarea Rec. (2003)17 din 09.09.2003 a Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei în materie de executare a deciziilor judecătorești). Din considerentele enunțate rezultă și rolul incontestabil al instanțelor de judecată în procedura de executare și al actorilor implicați în procedura de executare, care au menirea să asigure corectitudinea, promptitudinea și eficiența executării silite a actelor de justiție [3].

Abordând chestiunea legată de relațiile sociale ce vizează raporturile juridice de drept execuțional în accepțiunea jurisprudenței constante a Curții Europene, suntem de părere că nu doar neexecutarea hotărârii instanței de judecată și eschivarea de la executarea verdictului emis, dar și executarea tardivă a hotărârii instanței de judecată reprezintă un act de desconsiderare flagrantă și al sfidare vădită a art.120 din Constituția Republicii Moldova, precum și a garanțiilor oferite de art.6 CEDO.

Rezultatele obținute și discuții

În această ordine de idei, se deduce o concluzie absolut convingătoare că, la incriminarea faptelor de neexecutare a hotărârii instanței de judecată, legiuitorul a admis formarea unei lacune care permite neexecutarea, timp îndelungat, a hotărârii instanței de judecată. Mai mult, redacția actuală a normei de incriminare de la art.320 CP RM nu corespunde scopului și politiciii penale a statului, fapt confirmat prin nenumăratele hotărâri ale Curții Europene, unde a fost recunoscută ineficiența mecanismelor de intervenție a statului în procesul de executare a hotărârilor instanțelor de judecată. Temeinicia concluziei expuse *supra* este dublată de raportul de monitorizare a procesului de implementare a Legii nr.87 din 21 aprilie 2011 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești, întocmit de Ministerul Justiției [4], în care la pct.9-10 se vorbește despre folosirea de către stat a unor resurse financiare destul de mari.

Prin Legea nr.87 din 21 aprilie 2011 statul nu a realizat scopurile legii penale, ci, din contra, și-a asumat povara compensării prejudiciilor cauzate de către debitorii care nu execută hotărârile instanței de judecată, irosind astfel enorme sume bănești.

Astfel, executarea tardivă a hotărârii instanței de judecată, în egală măsură ca și neexecutarea hotărârii instanței de judecată, cauzează prejudicii atât celui îndreptățit să obțină un anumit drept în urma realizării actului de justiție, cât și statului, care urmează să compenseze prejudiciul cauzat creditorului urmăritor, ca efect al neexecutării hotărârii instanței de judecată. În aceste condiții, abținerea statului de a incrimina executarea tardivă a hotărârii instanței de judecată nu poate să asigure cetățenilor o previzibilitate că actul judecătoresc va fi executat efectiv.

Considerăm că din momentul în care va fi incriminată executarea tardivă se vor reduce drastic numărul cazurilor de neexecutare și, în special, al celor de executare tardivă, iar statul va economisi mijloace financiare esențiale, care în prezent sunt destinate acordării compensațiilor pentru neexecutarea hotărârilor judecătorești.

Totodată, considerăm că prin ezitarea legiuitorului de a incrimina executarea tardivă se creează o punte care oferă debitorilor posibilitatea de a evita răspunderea penală.

Așadar, executarea tardivă reprezintă o formă a eschivării de la executare *sui genesis*.

Totuși, dacă sub aspect conceptual executarea tardivă poate fi atribuită la eschivare, fiindcă implică niște elemente temporale, în practică nu poate fi aplicat același raționament, pe motiv că art.3 alin.(2) CP RM interzice cu titlu de normă prohibitivă interpretarea extensivă defavorabilă și aplicarea prin analogie a legii penale.

Anume din aceste considerațiuni este justificată incriminarea în legea penală a faptei de executare tardivă a hotărârii instanței de judecată.

Dintr-o altă perspectivă, se reține că legiuitorul, în mod regretabil, la art.320 CP RM nu face distincție între actele judecătorești pasibile de a fi executate.

În conformitate cu legislația procesual civilă și cu cea execuțională și după cum a opinat Curtea Constituțională în Hotărârea nr.32 din 17 noiembrie 2016 [5] privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi referitoare la executarea creanțelor împotriva statului, hotărârea instanței de judecată urmează să fie pusă în executare după ce devine *definitivă*. În context, se reține că, pe lângă regula generală fixată la art.256 din Codul de procedură civilă, există o serie de documente executorii specifice, derivate din hotărârile instanței de judecată, care, datorită obiectului litigiului, mizei pentru justițiabil, naturii sau esenței raportului material-litigios, sunt pasibile de executare imediată.

În acest sens, se reține că neexecutarea sau eschivarea de la executarea unei hotărâri a instanței de judecată investită cu formulă executorie imediată implică un grad de pericolozitate mai înalt. Cu titlu de exemplu, menționăm speța în care o persoană a obținut adjudecarea în contul său, prin intermediul unui act judecătoresc cu formulă executorie imediată, a unui drept de importanță vitală – a plăților salariale ori restabilirea la locul de muncă, iar angajatorul refuză să execute hotărârea în cauză.

Prin urmare, nu poate fi acceptată construcția legislativă a normei de incriminare de la art.320 CP RM, datorită tratamentului juridic nediferențiat al hotărârilor instanței de judecată. Însăși Curtea Europeană prin jurisprudența sa reține că hotărârea judiciară generatoare de efecte juridice urmează a fi tratată ca un bun al justițiabilului, iar eventuala neexecutare corespunzătoare a hotărârii judiciare poate face ca miza reclaman-tului să piară, ceea ce va duce într-un final la imposibilitatea de a restabili echitatea socială [6].

Într-o altă ordine de idei, este salutabilă construcția juridică a normei de incriminare de la art.287 din noul Cod penal al României [7] sub denumirea marginală de *nerespectare a hotărârilor judecătorești*, care are următorul conținut:

Articolul 287. Nerespectarea hotărârilor judecătorești

(1) Nerespectarea unei hotărâri judecătorești săvârșită prin:

- a) împotrivirea la executare, prin opunerea de rezistență față de organul de executare;
- b) refuzul organului de executare de a pune în aplicare o hotărâre judecătorească, prin care este obligat să îndeplinească un anumit act;
- c) refuzul de a sprijini organul de executare în punerea în aplicare a hotărârii de către persoanele care au această obligație conform legii;
- d) neexecutarea hotărârii judecătorești prin care s-a dispus reintegrarea în muncă a unui salariat;
- e) neexecutarea hotărârii judecătorești privind plata salariilor în termen de 15 zile de la data cererii de executare adresate angajatorului de către partea interesată;
- f) nerespectarea hotărârilor judecătorești privind stabilirea, plata, actualizarea și recalcularea pensiilor;
- g) împiedicarea unei persoane de a folosi, în tot sau în parte, un imobil deținut în baza unei hotărâri judecătorești, de către cel cărui îi este opozabilă hotărârea, se pedepsește cu închisoare de la 3 luni la 2 ani sau cu amendă.

(2) În cazul faptelor prevăzute în lit.d) - g), acțiunea penală se pune în mișcare la plângerea prealabilă a persoanei vătămate.

Implică interes atitudinea de care a dat dovadă legiuitorul român în partea ce ține de neexecutarea unei hotărâri de reîncadrare în serviciu a cetățeanului, precum și de neexecutarea hotărârii ce vizează drepturi salariale sau sociale.

Astfel, considerăm că este justificat tratamentul diferențiat al actelor judecătorești de către legiuitorul român, pe motiv că statul, în calitate de garant al respectării drepturilor omului, își îndeplinește obligațiile pozitive de a oferi niște garanții destinatarilor normei juridice în situațiile când miza hotărârii judecătorești este de o importanță deosebită.

Concluzii

Ținem să remarcăm că concepția legiuitorului moldav începe să evolueze sub presiunea efectului direct al jurisprudenței Curții Europene.

Astfel, prin *LP196 din 28.07.2016 (MO RM 306-313/16.09.16 art.661 [8])* în Codul penal a fost introdus art.320¹ care incriminează fapta de neexecutare a măsurilor din ordonanța de protecție a victimei violenței în familie.

Ținem să reamintim că, până la adoptarea *LP196 din 28.07.2016 (MO RM 306-313/16.09.16 art.661)*, ordonanța de protecție era acoperită de conceptul „hotărâre a instanței de judecată” reținută în conținutul normei de incriminare de la art.320 CP RM, iar sancționarea acesteia trebuia să parcurgă calea prejudicialității contravenționale prin examinarea de către instanța de judecată. Odată ce societatea a asistat la o creștere vertiginoasă a cazurilor de violență în familie și a ineficienței pârghiilor de asigurare a executării ordonanței de protecție, legiuitorul a considerat oportun să excludă acest gen de „acte de dispoziție emise de instanța de judecată” de sub câmpul de aplicare a normei de incriminare de la art.320 CP RM.

În aceeași măsură poate fi reținută ineficiența instrumentelor de intervenție a statului privitoare la celelalte hotărâri judecătorești. Or, după adoptarea Legii nr.87 din 21 aprilie 2011 numărul hotărârilor judecătorești irevocabile de încasare a sumelor bănești cu titlu de reparare a prejudiciului cauzat prin neexecutarea în termen rezonabil a hotărârii instanței de judecată depășește cifra de 200, dintre care 65% reprezintă cazuri de executare tardivă.

Dintr-o altă perspectivă, în urma analizei problemei abordate, conchidem că subsidiar prejudicierii drepturilor justițiabilului, care este în imposibilitate de a-și valorifica un drept subiectiv exprimat prin executarea în termen rezonabil a hotărârii instanței de judecată, se aduc prejudicii statului, care este nevoit să compenseze prejudiciile cauzate prin executarea tardivă a hotărârii instanței de judecată.

Prin urmare, se atestă două entități juridice care suportă prejudicii de ordin material și/sau moral, adică: creditorul urmăritor, pe de o parte, și statul, pe de altă parte.

Mai mult, Legea nr.87 din 21 aprilie 2011 nu are rolul de a executa hotărârea în interesul cuiva, ci doar de a compensa prejudiciul cauzat prin încălcarea termenului rezonabil de executare a hotărârii instanței de judecată. Chintesența acestui argument se rezumă la art.5 alin.(2) din legea prenotată, care statuează că instanța de judecată nu poate dispune încasarea sumei creanței ca urmare a constatării faptului că a fost încălcat dreptul la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești. Prin urmare, statul se transformă într-o sursă de finanțare pentru toți creditorii urmăritori care nu au obținut executarea în termen rezonabil a hotărârii instanței de judecată, ca efect al conduitei debitorilor, care, în opinia noastră, are o conotație ilegală cauzatoare de prejudicii.

Pe lângă concluzia expusă mai sus, se reține că insituția regresului de care beneficiază statul este una inoperantă. În ipoteza în care nu se execută o hotărâre sau se execută tardiv, din cauza că debitorul nu are mijloace financiare sau din alte motive, șansele statului de a obține în acțiunea de regres compensarea cheltuielilor suportate ca efect al uzării de remediu intern, exprimat prin Legea nr.87 din 21 aprilie 2011, sunt lipsite de șanse reale de succes.

Astfel, în virtutea argumentelor expuse *infra*, nu putem fi de acord cu opinia doctinarilor autohtoni Sergiu Brînza și Vitalie Stati care în lucrările lor susțin că infracțiunile reunite sub denumirea marginală de neexecutare a hotărârii instanței de judecată nu au victimă [9].

Argumentele expuse mai sus, în special cele legate de identitatea de entități juridice care suportă prejudicii ca efect al neexecutării, eschivării de la executare, împiedicare sau executare tardivă, demonstrează existența victimei. Iar sub aspectul obiectului juridic special, considerăm că în plan secundar se aduc atingeri relațiilor sociale legate de exercitarea atributelor dreptului de proprietate asupra bunului care formează obiectul executării. Suplimentar, menționăm că, din momentul în care există o hotărâre definitivă emisă în baza Legii nr.87 din 21 aprilie 2011, prin care a fost constatat faptul încălcării termenului rezonabil de executare a hotărârii instanței de judecată și, după caz, a fost acordată o compensație bănească cu titlu de reparație a prejudiciului cauzat, creditorul urmăritor capătă, indubitabil, calitatea de victimă și se reține existența unui prejudiciu. Printre altele, o astfel de hotărâre se bucură de puterea lucrului judecat *res judicata*, iar norma de incriminare de la art.320 CP RM neglijează acest fapt.

Or, în aceste condiții, printr-un tratament juridic diametral opus, dintre Legea nr.87 din 21 aprilie 2011 și legea penală, deducem că legiuitorul acordă o dublă valență juridică faptei de neexecutare a hotărârii instanței de judecată în toate formele sale de manifestare, inclusiv în cazul executării tardive. Totuși, Legea nr.87 din 21 aprilie 2011 este una mai nouă și considerăm că are un grad de corespundere mai înalt în raport cu standardele dictate de Convenția Europeană, comparativ cu legea penală autohtonă.

De aceea, considerăm că executarea tardivă reprezintă o formă a eschivării de la executarea hotărârii instanței de judecată, însă nu poate fi concepută ca o formă de manifestare a eschivării de la executarea hotărârii instanței de judecată în lumina principiului inadmisibilității interpretării extensive a legii penale.

Subevent, concluzionăm că a fost identificată o lacună exprimată prin existența unor fapte care aduc atingere relațiilor sociale cu privire la prevenirea neexecutării sau eschivării de la executarea hotărârii instanței de judecată, și anume – executarea tardivă.

Datorită construcției sale juridice, norma de incriminare de la art.320 CP RM nu este de natură să asigure realizarea scopurilor legii penale și ale politicii penale a statului.

Tot la acest compartiment conchidem că au fost depistate contradicții în raport cu calificarea juridică a creditorului urmăritor în raport cu faptele de neexecutare a hotărârii instanței de judecată. Cu titlu de propuneri *de lege ferenda*, pledăm pentru: excluderea prejudiciabilității contravenționale; incriminarea ca infracțiune separată a executării tardive a hotărârii instanței de judecată; ca propunere alternativă la excluderea prejudiciabilității contravenționale pledăm pentru modificarea construcției juridice a normei de incriminare, și anume: sintagma „după aplicarea sancțiunii contravenționale” să fie substituită cu locuțiunea „după constatarea faptului neexecutării print-o hotărâre judecătorească definitivă ”; completarea art.320 CP RM cu alin.(3), circumstanța agravantă având următorul conținut: (3) Acțiunile prevăzute la alin.(1) sau (2): soldate cu încasarea din contul statului a sumelor bănești pentru compensarea prejudiciului moral și sau material cauzat.

Referințe:

1. *Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 24 martie 2005 în cauza Șandor c. României*. © Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2017. [Accesat: 22.02.2017]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-122734>
2. *Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 19 martie 1997 în cauza Hornsby c. Greciei*. © Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2017. [Accesat: 22.02.2017]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-100864>
3. *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.10 din 16 decembrie 2013 cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Codului de executare în cauzele civile*. © Curtea Supremă de Justiție 2017. [Accesat: 22.02.2017]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=180
4. *Raportul de monitorizare a procesului de implementare a Legii nr.87 privind repararea de către stat a prejudiciului cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei sau a dreptului la executarea în termen rezonabil a hotărârii judecătorești*. © Ministerul Justiției 2017. [Accesat: 22.02.2017]. Disponibil: http://www.justice.gov.md/public/files/file/rapoarte/2016/ianuarie/RAPORT_LEGEA_87.pdf

5. *Hotărârea Curții Constituționale nr.32 din 17 noiembrie 2016 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi referitoare la executarea creanțelor împotriva statului* © Curtea Constituțională 2017. [Accesat: 22.02.2017]. Disponibil: <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=597&l=ro>
6. *Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului din 06 decembrie 2005 în cauza Popov c. Moldovei*. © Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2017 [Accesat: 22.02.2017]. Disponibil: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/POPOV%20NO.%202%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/POPOV%20NO.%202%20(ro).pdf)
7. *Codul penal al României nr.286 din 2009*. © Ministerul Public 2017. [Accesat: 22.02.2017]. Disponibil: http://www.mpublic.ro/sites/default/files/PDF/NOILE_CODURI/ncp.pdf
8. *Legea nr.196 din 28.07.2016 pentru modificarea și completarea unor acte legislative*. © Ministerul Justiției 2017. [Accesat: 22.02.2017]. Disponibil: <http://lex.justice.md/md/366648/>
9. BRÎNZA, S., STATI, V *Tratat de drept penal. Volumul II*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. ISBN 978-9975-53-470-3

Prezentat la 03.04.2017